

Luj Armstrong

Sačmo

Moj život u Nju Orleansu

UTOPIJA

Luj Armstrong

Sačmo

Moj život u Nju Orleansu

UTOPIJA

Beograd, 2009.

I

Kada sam rođen 1900. godine, moj otac, Vili Armstrong, i moja majka, Mej En – ili Majen, kako su je zvali – živeli su u maloj ulici po nazivu Džejms Eli. Dugačka samo jedan blok, Džejms Eli se nalazi u prenatrpanom delu Nju Orleansa poznatom kao „Zadnji deo grada”. To je jedan od četiri velika dela na koja je grad podeljen. Ostali su „Predgrađe”, „Centar” i „Prednji deo grada”, i svaki od ovih kvartova ima svoje sitne osobenosti.

Džejms Eli – a ne Džejn Eli kako je neki ljudi zovu – leži u samom srcu takozvanog „Bojnog polja”, zato što su tu nekada živeli, tukli se i poprilično pucali najžešći likovi u gradu. U tom jednom bloku između ulica Gravijer i Perdido bilo je naseljeno više ljudi nego što ste ikada videli u svom životu. Tu su živeli vernici, kockari, prevaranti, jeftini makroi, lopovi, prostitutke i dosta dece. Bilo je i barova, krčmi i saluna, a mnoge žene hodale su ulicama tražeći mušterije koje bi odvele u svoje „gajbe”, kako su zvale svoje sobe.

Majen mi je rekla da se one noći kada sam rođen desila velika tuča sa pucnjavom u ulici Eli i da su dva momka ubila jedan drugog. Bio je 4. juli, veliki praznik u Nju Orleansu, kada maltene sve može da se dogodi. Skoro svi slave sa pištoljima, sačmarama ili nekim drugim oružjem koje im je pri ruci.

U vreme mog rođenja, moja majka i otac živeli su sa momjom bakom, gospođom Džozefinom Armstrong (blagoslovena joj duša!), ali nisu dugo ostali s njom. Prilično su se svađali i na kraju je došlo do tuče. Majka se odselila, ostavljajući me sa bakom. Moj otac je otišao u drugom pravcu da živi sa drugom ženom. Majka je otišla u stan u ulici Liberti

i Perdido, u komšiluk prepun jeftinih prostitutki koje za svoje vreme nisu dobijale onoliko novca koliko kurve u Storrivilu, poznatom delu grada sa mnogo bordela. Da li se moja majka bavila kurvanjem, ne mogu da tvrdim. Ako i jeste, to je sigurno krila od mene. Jedna stvar je sigurna: počevši od vernika koji su redovno odlazili u crkvu do onih najprostijih siledžija, svi su se ponašali prema njoj sa najvećim poštovanjem. Volela je da se pozdravi sa svima i uvek je glavu držala uspravno. Nikom nije zavidela. Pretpostavljam da sam tu osobinu nasledio od Majen.

Kada sam napunio godinu dana, moj otac je otišao da radi u fabrici terpentina van Džejms Elija, gde je ostao sve do svoje smrti 1933. godine. Ostao je tamo toliko dugo da je skoro postao deo mesta i mogao je da zapošljava i otpušta obojene momke koji su radili pod njegovom upravom. Od vremena kada su se moji roditelji razišli, oca nisam ponovo video sve dok nisam prilično porastao, a dugo vremena nisam video ni Majen.

Baka me je upisala u školu i počela da se bavi pranjem i peglanjem. Kada bih joj pomogao oko dostavljanja odeće belom narodu, dala bi mi novčić od pet centi. Bože, mislio sam da sam bogat! Onih dana kad nisam išao u školu, baka me je vodila sa sobom kada je morala da za nekog od onih belaca pere i radi kućne poslove. Dok bi radila, ja bih se u dvorištu igrao sa belim dečacima. „Žmurke” su bile jedna od igara koje smo igrali, i svaki put kada bismo se igrali ja bih bio „skrivač”. A svaki put kada bih se sakrio, ti pametni mali beli dečaci bi me nalazili. To bi me potpuno izbacilo iz takta. Čak i kada sam bio kod kuće ili dok sam učio u obdaništu, želeo sam da se baka što pre vrati svom pranju kako bih mogao da pronađem mesto za skrivanje gde oni ne bi mogli da me nađu.

Jednog prilično vrelog leta, ti beli dečaci i ja odlično smo se provodili igrajući se žmurke. Naravno, ja sam bio „skrivač”. Neprekidno sam se pitao i smišljao gde, oh gde ću se sakriti. Na kraju sam pogledao u baku koja je bila nagnuta

nad čabrom radeći kao mahnita. Izrez na zadnjem delu nje-
ne kecelje „majka Habard” široko je zjapio. To mi je dalo
ideju. Ustremio sam se ka njoj i uskočio ispod njene haljine
pre nego što su deca mogla da otkriju gde sam nestao. Du-
go vremena sam mogao da ih čujem kako trče naokolo i pi-
taju se „gde je otišao?”. I baš kada su se spremali da odusta-
nu od potrage, promolio sam glavu ispod bakinog izreza i is-
plazio se.

„Oh, tu si. Našli smo te”, povikali su.

„Ne, gospodo”, rekao sam. „Ne biste me našli da nisam
promolio glavu.”

Još kao beba osećao sam veliku ljubav prema svojoj ba-
ki. Svoje najbolje dane provela je odgajajući me i učeći me
šta je dobro, a šta loše. Kad god bih uradio nešto za šta bi
ona mislila da sam zaslužio da budem išiban, poslala bi me
napolje da uzmem prut sa velikog starog jasmína u njenom
dvorištu.

„Bio si loš dečak”, rekla bi. „Dobićeš dobre batine.”

Sa suzama u očima otišao bih do drveta i vratio bih se sa
najmanjim prutom koji bih mogao da nađem. Uglavnom bi
se nasmejala i pustila me. Međutim, kada je bila zaista ljuta,
išibala bi me za sve što sam, nekoliko nedelja unazad, loše
uradio. Majen je preuzela ovaj metod od nje, jer se, kada sam
kasnije živeo s njom, ljutila na mene na isti način kao i baka.

Dobro se sećam i prabake. Živela je više od devedeset
godina. Od nje sam sigurno nasledio energiju. Sada, sa če-
trdeset četiri, osećam se kao mladić koji je tek završio ško-
lu, željan da odem u svet i stvarno proživim život sa svojom
trubom.

Naravno, tih dana nisam umeo da razlikujem trubu od
češlja. Redovno sam išao u crkvu jer su i baka i prabaka bi-
le hrišćanke i dogovorile su se da me drže u školi, crkvi i ne-
deljnoj školi. U crkvi i nedeljnoj školi dosta sam pevao. Ta-
ko sam, pretpostavljam, stekao svoje pevačke veštine.

Učestvovao sam u svemu što se dešavalo u školi. I deca i
učitelji su me voleli, ali ja nikad nisam želeo da budem mi-

ljenik učitelja. Međutim, čak i kada sam bio veoma mlad, bio sam savestan u svemu što sam radio. U crkvi, moje srce se predavalo svakoj himni koju sam pevao. I dalje sam veliki vernik i idem u crkvu kad god imam priliku.

Posle dve godine, moj otac je napustio ženu sa kojom je živeo i vratio se Majen. Rezultat je bila moja sestra Beatris, koja je kasnije dobila nadimak Mama Lusi. Ja sam još uvek živeo sa bakom kada je ona rođena i nisam je video sve dok nisam napunio pet godina.

Jednog leta bila je užasna suša. Mesecima nije padala kiša i ni kap vode nije mogla da se nađe. Tih dana, u dvorištima su čuvane velike cisterne da bi se prikupila kišnica. Kad bi se cisterne ispunile vodom, bilo je lako uzeti svu potrebnu vodu. Međutim, ovaj put cisterne su bile prazne i svi u Džejms Eliju bili su izbezumljeni. Štale „Kaznenog doma” na uglu ulica Džejms Eli i Gravijer ulepšale su dan. U štalama je bilo vode, a vozači su nam dozvolili da donesemo praznu burad za pivo i napunimo ih.

Ispred štala nalazio se „Kazneni dom” koji je zauzimao ceo blok trga. Tu su slali zatvorenike na „trideset dana do šest meseci”. Oni su čistili pijace po celom gradu. Odvozili su ih na posao i sa posla velikim zaprežnim kolima. Onima koji su radili na pijacama smanjivali su kaznu sa trideset na devetnaest dana. Nju Orleans je tih dana imao lepe velike konje za vuču patrolnih kola i „marice”. Gledao sam te konje i želeo da jednog dana jašem nekog od njih. Na kraju sam to i uradio. Bože, kako sam bio oduševljen!

Jednog dana, kada sam uzimao vodu zajedno sa ostalim komšilukom iz Džejms Elija, jedna starija dama, Majenina prijateljica, došla je kod moje bake da joj kaže da je Majen bolesna i da su se ona i moj otac ponovo razišli. Majka nije znala gde je otac otišao i da li će se vratiti. Bila je sama sa bebom – mojom sestrom Beatris (ili Mamom Lusi) – bez ikoga da brine o njoj. Žena je pitala baku da li će mi dozvoliti da odem kod Majen i pomognem joj. Kako je bila velika ličnost, baka je odmah pristala da odem i budem pored maj-

čine bolesničke postelje. Sa suzama u očima, počela je da me oblači u moju malu odeću.

„Zaista mrzim što ti dozvoljavam da odeš od mene”, rekla je. „Tako sam navikla na tebe.”

„I meni je žao što te ostavljam, bako”, odgovorio sam sa knedlom u grlu. „Ali, uskoro ću se vratiti, nadam se. Mnogo te volim, bako. Toliko si bila dobra i fina prema meni, naučila si me svemu što znam: kako da brinem o sebi, kako da se okupam i operem zube, složim svoje stvari, brinem o starijima.”

Potapšala me je po ramenu i obrisala svoje oči, a zatim i moje. Potom me je nežno pogurala ka vratima da se oprostimo. Nije znala kada ću se vratiti. Ni ja nisam znao. Međutim, moja majka je bila bolesna i smatrala je da treba da odem kod nje.

Žena me je uhvatila za ruku i polako povelala. Kada smo izašli na ulicu, iznenada sam zaplakao. Dokle god smo bili u Džejms Eliju mogao sam da vidim baku Džozefinu kako mi maše na rastanku. Skrenuli smo iza ugla da uhvatimo tramvaj za aveniju Tulejn, odmah ispred „Kaznenog doma”. Stajao sam tamo šrmćuci, kada me je žena odjednom okrenula da pogledam veliku zgradu.

„Slušaj, Luje”, rekla je. „Ako odmah ne prestaneš da plačeš, smestiću te u zatvor. Tu drže loše muškarce i žene. Ne želiš da ideš tamo, zar ne?”

„O, ne, gospođo.”

Videvši koliko je ovo mesto bilo veliko, pomislio sam: „Možda je bolje da prestanem da plačem. Na kraju krajeva, ne poznajem ovu ženu, a ona je spremna da uradi ono što je rekla. Nikad se ne zna.”

Odmah sam prestao da plačem. Tramvaj je došao i mi smo se popeli.

Ovde se dogodilo moje prvo iskustvo sa rasizmom. Imao sam samo pet godina i pre toga nikad se nisam vozio tramvajem. Pošto sam bio prvi koji se popeo, otišao sam pravo u prednji deo tramvaja ne primetivši natpise na poleđini sedi-

šta sa obe strane na kojima je pisalo: SAMO ZA OBOJENE PUTNIKE. Mислеći da me žena prati, seo sam na jedno od prednjih sedišta. Međutim, ona mi se nije pridružila i, kada sam se okrenuo da vidim šta se dogodilo, gospođe nije bilo. Gledajući skroz prema zadnjem delu tramvaja, video sam je kako mi izbezumljeno maše.

„Dolazi ovamo, dečake”, povikala je. „Sedi gde pripadaš.”

Pomislio sam da se šali sa mnom, pa sam ostao gde sam i bio, ponašajući se ljupko. Šta me je bilo briga gde je ona sela? Fuj, ta žena je došla do mene i povukla me sa sedišta. Brzo kao munja odvušla me je do zadnjeg dela tramvaja i gurnula na jedno od sedišta. Zatim sam ugledao natpise iza sedišta koji su govorili: SAMO ZA OBOJENE PUTNIKE.

„Šta ovi natpisi znače?”, pitao sam.

„Ne postavljaš toliko mnogo pitanja! Ućuti, ti mala budalo.”

Ima ponečeg smešnog u vezi tih natpisa na tramvajima u Nju Orleansu. Mi, obojeni narod, zaista smo uživali u njima kada bismo se nedeljom uveče popeli u tramvaj kod oblasti za piknike ili u ulici Kanal i kada bismo brojčano nadmašili beli narod. Automatski bismo preuzeli ceo tramvaj, sedeći onoliko napred koliko smo to želeli. Bilo je dobro povremeno sedeti tamo. Osećali smo se malo važnijim nego inače. Ne mogu da objasnim tačno zbog čega, ali možda je bilo zbog toga što nije trebalo da budemo tu.

Kada se tramvaj zaustavio na uglu ulica Tulejn i Liberti, žena je rekla:

„U redu, Luje. Ovde silazimo.”

Kada smo sišli iz tramvaja, pogledao sam pravo niz ulicu Liberti. Gomila ljudi se kretala uz i niz ulicu daleko koliko su moje oči mogle da vide. Podsećalo me je na Džejms Eli, pomislio sam, i da nije bila u pitanju baka, ta ulica mi ne bi mnogo nedostajala. Međutim, sačuvao sam ove misli za sebe dok smo hodali dva bloka do kuće gde je živela Majen. U jednoj jedinoj sobi u zadnjem delu dvorišta morala je da

kuva, pere, pegla i brine o mojoj mlađoj sestri. Moj prvi utisak bio je toliko jak da ga se sećam kao da je bio juče. Nisam znao šta da mislim. Sve što sam znao bilo je da sam sa mamom i da sam je voleo koliko i baku. Jadna majka je ležala tamo pred mojim očima, veoma, veoma bolesna... O bože, preplavilo me je veoma čudno osećanje i ja sam se osećao kao da ću ponovo zaplakati.

„Znači, došao si da vidiš svoju majku?“, upitala je.

„Da, mama.”

„Bojala sam se da te baka neće pustiti. Na kraju krajeva, shvatam da s tobom nisam uradila ono što je trebalo. Ali, sine, mama će ti to nadoknaditi. Da nije bilo onog tvog lošeg oca, stvari bi bile bolje. Pokušaću da radim najbolje što umem. Potpuno sam sama sa mojom bebom. Ti si još uvek mlad, sine, i pred tobom je dug put. Zapamti da ti niko ništa neće dati kada si bolestan. Zato pokušaj da ostaneš zdrav. Čak i bez novca tvoje zdravlje je najbitnije. Želim da mi obećaš da ćeš uzimati purgativ najmanje jednom nedeljno dok si živ. Hoćeš li obećati?”

„Da, majko”, odgovorio sam.

„Dobro! Onda mi dodaj one pilule iz gornje fioke garderobera. U kutiji su na kojoj piše ‘ugljene kapsule’. Male crne pilule.”

Pilule su izgledale kao „Karterove kapsule za jetru”, samo što su bile tri puta crnije. Nakon što sam progutao tri koje mi je majka dala, žena koja me je dovela rekla je da mora da ide.

„Sada kada ti je dete ovde, moram da idem kući i skuvam mom starom večeru.”

Kada je otišla, pitao sam mamu da li ima nešto što bih mogao da uradim za nju.

„Da”, odgovorila je. „Pogledaj ispod tepiha i uzmi onih pedeset centi. Idi do ‘Zatermana’ u ulici Rampart, i donesi mi parče mesa, funtu crvenog pasulja i funtu pirinča. Zauzvavi se kod ‘Stalove pekare’ i kupi dve vekne hleba za pet centi. I, požuri nazad, sine.”

To je bio prvi put da sam bio u gradu, a da me baka ne vodi. I bio sam ponosan što je moja majka verovala da mogu da odem čak do ulice Rampart. Rešio sam da uradim upravo ono što je rekla.

Kada sam izašao iz zadnjeg dvorišta ispred kuće, video sam šestoro dronjave, balave dece kako stoje na trotoaru. Pozdravio sam ih veoma ljubazno.

Na kraju krajeva, došao sam iz ulice Džejms Eli koja je bila veoma grubo mesto i gde sam video neke veoma žestoke momke. Ali, momci u Eliju bili su vaspitani da se lepo ponašaju i poštuju druge ljude. Svi su govorili „dobro jutro” i „dobro veče”, tražili blagoslov pre obroka i izgovarali svoje molitve. Prirodno, smatrao sam da i druga deca imaju isto vaspitanje.

Kada su videli kako sam bio čisto i lepo obučen, opkolili su me.

„Hej, ti. Jesi li ti mamina maza?”, pitao je jedan od njih.

„Mamina maza? Šta to znači?”, zapitao sam.

„Da, to si ti. Mamina maza.”

„Ne razumem. Šta to znači?”

Krupni siledžija po imenu Jednooki Bad prišao mi je sa svim blizu i pogledao u moje belo odelo „lord fontleroj” sa kragom „baster braun”.

„Znači, ne razumeš, a? Pa, to je veoma loše.”

Zatim je zgrabio punu šaku blata i bacio ga na belo odelo koje sam toliko voleo. Imao sam samo dva. Druga dvojica dečaka kaljavih nogu i prljavih lica smejali su se dok sam tamo stajao isprskan blatom pitajući se šta da uradim. Bio sam mlad, ali sam shvatao da šanse nisu bile na mojoj strani; ako započnem tuču, znao sam da će me isprebijati.

„U čemu je problem, mamina mazo, zar ti se ne sviđa?”, pitao me je Jednooki Bad.

„Ne, ne sviđa mi se.”

A zatim, pre nego što sam i shvatio šta radim i pre nego što je bilo ko od njih mogao da se pripremi, skočio sam na njega i tresnuo malog balavog tupadžiju u usta. Bio sam

uplašen i udario sam ga najjače što sam mogao. Prilično sam mu raskrvario i usta i nos. Ti klinци su bili toliko iznenađeni onim što sam uradio da su pobjegli najbrže što su mogli sa Jednookim Badom na čelu. Ja sam bio previše zapanjen da bih trčao za njima – pored toga, nisam ni želeo.

Bojao sam se da će Majen čuti gungulu i povrediti se prilikom ustajanja iz kreveta. Srećom, nije to uradila i ja sam otišao da završim posao.

Kada sam se vratio, majčina soba je bila krcata posetio-cima: gomilom rođaka koje nikad nisam video. Ajzak Majls, Aron Majls, Džeri Majls, Vili Majls, Luiza Majls, Sara En Majls, Flora Majls (koja je bila beba) i stric Ajk Majls, svi su čekali, kako su rekli, da vide svog novog rođaka.

„Luje”, kazala je moja majka, „želim da te upoznam sa još nekima iz tvoje porodice.”

Bože, pomislio sam, zar su svi ovi ljudi moji rođaci?

Stric Ajk Majls bio je otac sve ove dece. Njegova žena je umrla i ostavila ih njemu na čuvanje, što je on dobro odradi-vao. Radio je na istovarivanju priobalnih brodova da bi mogao da se brine o njima. Nije mnogo zarađivao i nije imao stalan posao, ali je uglavnom uspevao da obezbedi deci hranu i čiste košulje na leđima. Živeo je u jednoj sobi sa svom tom decom i nekako je uspevao da ih sve tu smesti. Stavljao ih je onoliko u krevet koliko je ovaj mogao da primi, a ostali su spavali na podu. Bog blagoslovio strica Ajka. Da nije bilo nje-ga, ne znam šta bismo Mama Lusi i ja radili, jer kada bi Ma-jen morala da ode do grada, ne bismo je videli danima. Kada bi se to dogodilo, uvek bi nas ubacila pod okrilje strica Ajka.

Ja bih u njegovoj sobi spavao između Arona i Ajzaka, dok je Mama Lusi spavala između Flore i Luize. Zbog toga što su deca bila suviše lenja da peru svoje tanjire, jeli smo iz nekih limenih konzervi koje je kupovao stric Ajk. Deca su lomila porculanske tanjire da ne bi morala da ih peru.

Stric Ajk je sigurno imao pune ruke posla s njima. Bila su isto toliko beskorisna kao i bilo koja deca koju sam vi-deo, ali smo, svejedno, odrastali zajedno.